

УДК 339.137.22:664.31/36

ХАРАКТЕРИСТИКА СКЛАДОВИХ ТА ФАКТОРІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПЕРЕРОБНИХ ПІДПРИЄМСТВ В АПК

Котелевець Д.О.

Запорізький національний університет

У статті визначено та класифіковано найбільш значущі макро і мікрофактори як рестриктивного, так і експансіоністського впливу на конкурентоспроможність підприємств олієжирової галузі АПК. В якості перших можна виокремити складний фінансовий стан більшості господарюючих суб'єктів галузі, відсутність ініціативи зі сторони потенційних інвесторів у зв'язку із високим ризиком вкладень, низький рівень мотивації праці, диспаритет цін на готову продукцію та сировину, дефіцит кваліфікованих кадрів тощо. До сприятливих умов слід віднести консолідацію галузей АПК з науково-дослідними установами з метою їх ефективного розвитку, потенційну можливість підвищення споживчої доступності для населення олієжирової продукції за рахунок оптимізації бізнес-процесів, розвиток сировинної та ресурсної бази в галузі як один з напрямків державної підтримки АПК.

Ключові слова: конкурентоспроможність, підприємство, АПК, макрофактори, мікрофактори, рестриктивний та експансіоністський вплив, олієжирова галузь.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку вітчизняної економіки поглибилися кризові тенденції у реальному секторі економіки, відбувається зниження реального ВВП в усіх агрегованих видах діяльності, у т.ч. в переробній промисловості, сільському господарстві, загострилися проблеми виживання підприємств. Це обумовлюється впливом різних негативних факторів, які формують несприятливі зовнішні умови функціонування підприємств у всіх сферах економіки, в тому числі і в АПК: складною геополітичною обстановкою, продовженням збройного протистояння на сході України, яке залишається вкрай виснажливим для української промисловості, стрімким ростом курсу національної валюти, тощо. Становище ускладнюється і внутрішніми проблемами, властивими українському агропромислому комплексу, а саме: диспаритетом цін, дефіцитом фінансових ресурсів, низьким рівнем матеріально-технічного забезпечення сільського господарства, нерозвиненістю інфраструктури продовольчого ринку тощо. Сукупність зазначених несприятливих зовнішніх і внутрішніх факторів впливають на низький рівень конкурентоспроможності вітчизняних підприємств з перероблення сільськогосподарської продукції.

І всі представлені аргументи доводять необхідність проведення поглиблених науково-методичних і прикладних досліджень процесів формування конкурентоспроможності підприємств олієжирової галузі АПК, удосконалення механізмів ефективного управління нею.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питанням підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств завжди приділялась значна увага як в закордонній економічній науці і практиці, так і у вітчизняній. Загальноновизначеними є результати наукових пошуків таких вітчизняних вчених як М. Малика, В. Месель-Веселяка, Б. Пасхавера, П. Саблука, С. Кваші, О. Шпичака, І. Червена, О. Нужної, О. Гудзинського, А.В. Череп та інших.

Проблемам розвитку олієжирової галузі присвячені наукові дослідження відомих економістів, серед яких В. Андрійчук, В. Гончаров, П. Гайдуцький, В. Мельник, Т. Олійник, А. Фаїзов

та інші. Значущість наявних публікацій та досліджень безперечно велика, проте сучасний стан підприємств в АПК та реальний їх рівень конкурентоспроможності не усувають необхідності подальшого вивчення цієї теми.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. На основі аналізу наукових джерел встановлено, що окремі питання проблеми дослідження теоретичних і методичних аспектів підвищення конкурентоспроможності переробних підприємств в АПК набувають важливого самостійного значення, а також не сформовано єдиного підходу щодо факторів позитивного та негативного впливу на конкурентоспроможність господарюючих суб'єктів, і актуалізують дане наукове дослідження.

Мета статті. Головною метою статті є дослідження складових та факторів забезпечення конкурентоспроможності переробних підприємств в АПК.

Виклад основного матеріалу. Адекватна аргументація структурних елементів конкурентного потенціалу підприємств з перероблення сільськогосподарської продукції має важливе значення для удосконалення методики аналізу і цілеспрямованого управління конкурентоспроможністю переробного підприємства.

Ми вважаємо, що структура конкурентного потенціалу є багатовимірною, визначається і характеризується цілою сукупністю соціально-економічних критеріїв, які відображають матеріальну та нематеріальну сфери потенціалу і ефективність його використання. Визначення складових економічного потенціалу переробних підприємств передбачає врахування галузевої специфіки господарюючого суб'єкта.

Природною основою сільськогосподарського виробництва є земельні ресурси, обсяг, і якісний стан яких можуть визначати рівень земельного потенціалу сільськогосподарського підприємства як одного зі складових виробничого потенціалу.

Загострення політичної ситуації і економічна криза призвели до значного зростання конкуренції на продовольчому ринку, зниження обсягів державної підтримки підприємств АПК, порушення нормальних взаємовідносин сільськогосподарських виробників з переробними

підприємствами і організаціями сфери послуг. Дані процеси зажадали зміни фінансової та інвестиційної політики сільськогосподарських підприємств, визначили необхідність впровадження в господарську діяльність процесів переробки сільськогосподарської продукції, її обробки і підготовки для реалізації.

В таких умовах об'єктивно зростає значення гармонійного поєднання використовуваних в сільськогосподарському виробництві факторів виробництва – землі, праці, капіталу, живих організмів, інформації, інновацій. Сукупність перерахованих факторів поряд з діловими якостями управлінського апарату і інструментами управління створює в цілому величину економічного потенціалу сільськогосподарського підприємства, структура якого багато в чому зумовлена різноманітними об'єктивними зовнішніми умовами господарювання: географічними, природними, макроекономічними, соціальними та іншими.

На сучасному етапі проявляється така соціально-економічна особливість агропромислового сектора, що характеризується поєднанням сільського і міського способу життя, відмінністю менталітету, культурних особливостей, які визначають переваги людей, зайнятих в цьому секторі.

Все це визначає ті об'єктивні тенденції, які складаються в формуванні трудової складової конкурентоспроможності сільськогосподарського підприємства, обмежують можливості її розвитку, обумовлюють дефіцит трудових ресурсів в аграрній сфері. Відсутність грамотної соціальної політики держави щодо розвитку сільських територій, міграція трудових ресурсів, низькі доходи в сфері сільськогосподарського виробництва обумовлюють виникнення на підприємствах АПК хронічної нестачі висококваліфікованих кадрів, підвищення середнього трудового віку працівників, зниження мотивації праці і погіршення його умов.

Таким чином, в умовах, що склалися трудова складова конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств виступає найважливішим фактором, що стримує розвиток виробництва, і вимагає розробки чіткої і зрозумілої системи управління трудовими ресурсами на всіх рівнях господарюючих суб'єктів у сфері сільського господарства.

Рівень організації сільськогосподарського процесу багато в чому визначається здатністю управлінського апарату забезпечити адаптацію сформованого виробничого потенціалу до створення планованих обсягів валової продукції сільського господарства; підвищення продуктивності основних факторів виробництва; ефективному використанню фінансових ресурсів.

Здатність сільськогосподарського підприємства удосконалити і розвинути свій фінансовий потенціал залежить не тільки від сумлінності та професійної підготовки працівників обліково-аналітичних, економічних і фінансових служб, а й від їх фінансового менталітету, фінансового професіоналізму, що виражається в грамотному розумінні необхідності і доцільності застосування адекватних фінансових інструментів управління. На рівень фінансового потенціалу впливають склад і структура капіталу, методи і форми кредитування бізнесу, фінансова політика підприємства. Оптимізація перерахованих факторів фінансового потенціалу як інструментів вирішення

поточних завдань і досягнення стратегічних цілей розвитку виступає першорядним завданням фінансових менеджерів.

На наш погляд, особливість конкурентного потенціалу підприємства полягає в тому, що це динамічна багатолика і багатокритеріальна характеристика його життєвого стану, і він перебуває в безперервному русі, видозмінюючись під впливом факторів зовнішнього і внутрішнього середовища.

Ми вважаємо, що конкурентоспроможність підприємств олієжирової галузі АПК є специфічним об'єктом менеджменту, і в значній мірі характеризується процесами, які відбуваються як на національному, регіональному або підприємницькому рівні в цілому, так і в аграрному секторі зокрема. Необхідність визначення факторів, які впливають на цей процес, спричинена ринковими змінами, які відбуваються в аграрно-промисловому комплексі і посилюють увагу науковців до проблеми забезпечення конкурентоспроможності підприємств з виробництва та перероблення продукції.

Разом з тим, на нашу думку, вченими-економістами не приділено належної уваги всім аспектам дослідження умов і факторів, які забезпечують конкурентоспроможність підприємств з перероблення сільськогосподарської продукції в теоретичному і методичному плані.

Поява нових факторів, спричинена становленням нової моделі господарювання, для якої характерні глобалізація, інформатизація, економіка знання, мало розглянуті та узагальнені в сучасних дослідженнях. Кожному підприємству притаманні свої специфічні умови і фактори, що впливають на його розвиток. І нові фактори не повинні знижувати рівень його конкурентоспроможності та ефективності функціонування.

Аналіз та систематизація наявних наукових джерел дозволило виявити різноманітність трактувань, підходів і критеріїв при визначенні факторів забезпечення конкурентоспроможності підприємств. Так, одні автори під факторами конкурентоспроможності розуміють умову чи рушійну силу, що визначає склад, величину і значимість кількісних та якісних параметрів конкурентоспроможності [1].

В. Павлова визначає фактори конкурентоспроможності підприємства як безпосередню причину, наявність якої є необхідною і достатньою умовою зміни одного чи декількох критеріїв конкурентоспроможності [2].

В результаті проведених теоретичних узагальнень, ми вважаємо, що під факторами забезпечення конкурентоспроможності розуміють умови, які впливають на ефективне та конкурентоспроможне функціонування підприємств.

Слід зазначити, що вся сукупність факторів, які забезпечують формування конкурентоспроможності підприємств з перероблення сільськогосподарської продукції, потребує класифікації. Систематизація існуючих різних наукових поглядів свідчить про наявність великої кількості класифікаційних ознак. Деякі вчені-дослідники при класифікації факторів конкурентоспроможності пропонують звертати увагу на такі характеристики як «зовнішнє і внутрішнє середовище їх виникнення, ступінь прямого і непрямого впливу, можливість регулювання (регульовані і нерегульовані)» [3, 4, 5]. В окремих роботах ак-

центрується увага на природних і економічних факторах, підкреслюється важливість врахування екологічних факторів.

На нашу думку, неналежний рівень конкурентоспроможності господарюючих суб'єктів олієжирової галузі АПК в складних сучасних умовах їх функціонування формується під впливом дії комплексу внутрішніх і зовнішніх факторів, які можна поділити на рестриктивні, негативні (стримують розвиток підприємства, формування належного рівня конкурентоспроможності), і експансіоністські, позитивні, які сприяють підвищенню конкурентоспроможності та ефективності функціонування підприємств.

При цьому особливий характер впливу мають зовнішні фактори (наприклад, у вигляді природних умов), які слабо піддаються цілеспрямованому управлінню з боку господарюючого суб'єкта, і це є відмінною рисою процесу формування конкурентного потенціалу сільськогосподарського підприємства.

Можна заперечити тезу про те, що вплив цих факторів однаковий на всі підприємства, так як адаптація до впливу у різних підприємств може відрізнитися. Це підтверджується реальною практикою роботи аграрних підприємств, частина яких в сучасних ринкових умовах стабільно функціонують, інші стійко розвиваються, а треті перебувають на межі банкрутства.

Ми вважаємо, що необхідно розширити сукупність зовнішніх факторів впливу на конкурентоспроможність підприємств з перероблення сільськогосподарської продукції за рахунок виділення міжнародного середовища, яке істотно впливає на функціонування підприємств. До них можна віднести ціни на сировину, умови міждержавних кредитів, запровадження санкцій.

Зовнішні фактори впливу на конкурентоспроможність підприємств АПК створюють умови як негативного, рестриктивного, так і позитивного, експансіоністського характеру. В якості перших можна виокремити різноманітність особливостей формування та розвитку олієжирової галузі, складний фінансовий стан більшості господарюючих суб'єктів, відсутність ініціативи зі сторони потенційних інвесторів у зв'язку із високим ризиком вкладень, низький рівень мотивації праці, диспаритет цін на готову продукцію та сировину, дефіцит кваліфікованих кадрів тощо.

Ми підтримуємо думку вчених про те, що «внаслідок недостатньої інвестиційної та фінансової підтримки з боку держави, приватизації аграрних підприємств, лібералізації цін, функція економічного регулювання дистанціювалася від матеріального і технічного забезпечення. Це відобразилося на деградації і без того не надто розвинених виробничих баз селекційних центрів, швидких темпах зменшення обсягів виробництва, припинення виробничої діяльності переважної більшості господарюючих суб'єктів» [6].

До сприятливих умов слід віднести консолідацію галузей АПК з науково-дослідними установами з метою їх ефективного розвитку, потенційну можливість підвищення споживчої доступності для населення олієжирової продукції за рахунок оптимізації бізнес-процесів, розвиток сировинної та ресурсної бази в галузі як один з напрямків державної підтримки АПК.

Слід відзначити, що, важливе значення при формуванні належного рівня конкурентоспроможності підприємства з перероблення сільськогосподарської продукції має соціальний фактор. Руїнування системи великого сільськогосподарського виробництва, ліквідація радгоспів і колгоспів в початкові роки ринкової економіки зумовило появу величезної кількості окремих сільськогосподарських товаровиробників, індивідуальних підприємців, особистих підсобних господарств. Це призвело до того, що в сучасному сільськогосподарському бізнесі, перш механізований і автоматизований, індустріальний спосіб виробництва широко став поєднуватися з ручною, немеханізованою працею.

Підприємства АПК дуже чутливі до внутрішніх факторів, які впливають з потенціалу та можливостей самих підприємств і виявляються в різних аспектах їх виробничо-економічної діяльності. Основні внутрішні фактори впливу на формування конкурентоспроможності підприємств з перероблення сільськогосподарської продукції можна також розділити на кілька груп.

Представлена систематизація внутрішніх факторів свідчить про те, що в даний час більшість вчених значну роль і місце серед них відводять економічним факторам впливу на конкурентоспроможність. Економічні фактори будь-яке підприємство здатне за умови професійного управлінського підходу відстежувати, аналізувати, і враховувати при плануванні своїх виробничих процесів, тим самим мінімізуючи їх негативний вплив, оскільки прояв, наприклад, природних факторів, навіть при умови максимального використання існуючих технологій та інструментів, неможливо спрогнозувати повністю і підпорядкувати управлінню в світлі існуючих геополітичних та біологічних змін навколишнього середовища.

До економічних факторів в окремих наукових роботах відносять «податки, платоспроможність організації, темпи інфляції, а також характер і рівень зайнятості населення, динаміку коливання платоспроможного попиту на сільськогосподарську продукцію, стан грошових розрахунків тощо» [6].

Слід зазначити, що пріоритетність для підприємства тих чи інших факторів, які впливають на рівень його конкурентоспроможності, визначається специфікою діяльності підприємства. Разом з тим деякі з них мають загальний характер і універсальні для багатьох галузей.

Вважаємо, що комплексний аналіз факторів впливу на конкурентоспроможність підприємств олієжирової галузі АПК, які систематизовані за характером їх впливу на формування конкурентних переваг, дасть можливість продемонструвати всі результати їх впливу.

Значення та характер впливу окремих факторів на формування високого рівня конкурентоспроможності підприємства, залежить від синтезу як загальних законів, так і специфічних умов функціонування, стану та якості техніки і технологій, які застосовуються, ефективності механізму управління всіма виробничими процесами, є різноплановими і малодослідженими, і їх варто враховувати при прийнятті управлінських рішень.

Висновки і пропозиції. Конкурентоспроможність підприємств олієжирової галузі АПК мож-

на вважати комплексним поняттям, що відображає взаємодію різноманітних умов та передумов її формування, факторів як рестриктивного, так і експансіоністського характеру, а також можливостей досягнення.

Потреба в підвищенні конкурентоспроможності підприємств олієжирової галузі обумовлює

необхідність визначення системи показників, які дозволили б характеризувати її рівень, вивчати динаміку, оцінювати вплив факторів, а також обґрунтувати регулятивні інструменти управління конкурентоспроможністю переробних підприємств, що і визначає доцільність розгляду даного питання.

Список літератури:

1. Серебренніков Б.С. Фактори та складові конкурентоспроможності електроенергетичних товарів на міжнародних ринках / Б.С. Серебренніков // Економічний вісник національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». – 2015. – № 12. – Режим доступу: <http://ev.fmm.kpi.ua/article/view/45129>
2. Павлова В.А. Фактори, що формують конкурентоспроможність / В.А. Павлова // Європейський вибір України: проблеми теорії та практики реалізації: Матеріали міжн. наук.-практ. конф. – Д.: Вид-во ДУЕП. – 2003. – С. 76-78.
3. Дерев'яно О. Основні напрями системного трансформування харчової промисловості України / О. Дерев'яно // Економіка України. – 2009. – № 1. – С. 45-50.
4. Драган О.І. Управління конкурентоспроможністю підприємств: теоретичні аспекти. Монографія. – К.: ДАККіМ, 2006. – 160 с.
5. Єпіфанов А.О. Оцінка кредитоспроможності та інвестиційної привабливості суб'єктів господарювання: монографія / А.О. Єпіфанов, Н.А. Дехтяр, Т.М. Мельник, І.О. Школьник та ін. / За ред. доктора економічних наук А.О. Єпіфанова. – Суми: УАБС НБУ, 2007. – 286 с.
6. Васильев В.П. Экономическая устойчивость сельскохозяйственных организаций на Кубани: состояние, проблемы обеспечения / В.П. Васильев // Политематический сетевой электронный научный журнал Кубанского государственного аграрного университета (Научный журнал КубГАУ) [Электронный ресурс]. – Краснодар: КубГАУ, 2014. – № 02 (096). – С. 942-955. – IDA [article ID]: 0961402068. – Режим доступа: <http://ej.kubagro.ru/2014/02/pdf/68.pdf>

Котелевец Д.А.

Запорожский национальный университет

ХАРАКТЕРИСТИКА СОСТАВЛЯЮЩИХ И ФАКТОРОВ ОБЕСПЕЧЕНИЯ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ ПЕРЕРАБАТЫВАЮЩИХ ПРЕДПРИЯТИЙ В АПК

Аннотация

В статье определены и классифицированы наиболее значимые макро и микрофакторы как рестриктивного, так и экспансионистского воздействия на конкурентоспособность предприятий масложировой отрасли АПК. В качестве первых можно выделить сложное финансовое состояние большинства хозяйствующих субъектов отрасли, отсутствие инициативы со стороны потенциальных инвесторов в связи с высоким риском вложений, низкий уровень мотивации труда, диспаритет цен на готовую продукцию и сырьё, дефицит квалифицированных кадров. К благоприятным условиям следует отнести консолидацию отраслей АПК с научно-исследовательскими учреждениями с целью их эффективного развития, потенциальную возможность повышения потребительской доступности для населения масложировой продукции за счет оптимизации бизнес-процессов, развитие сырьевой и ресурсной базы в отрасли как одно из направлений государственной поддержки АПК.

Ключевые слова: конкурентоспособность, предприятие, АПК, макрофакторы, микрофакторы, рестриктивное и экспансионистское воздействие, масложировая отрасль.

Kotelevets D.O.

Zaporizhzhya National University

CHARACTERISTICS OF COMPONENTS AND FACTORS FOR INSURING FAVORABLE COMPETITIVENESS OF PROCESSING ENTERPRISES IN AIC

Summary

In the article there are identified and classified the most important macro and microfactors of both restrictive and expansionist impact on the competitiveness of AIC oil and fat sector enterprises. As the first there can be distinguished the most difficult financial situation of of sector business entities, lack of initiative on the part of potential investors because of the high risk investment, low motivation, disparity in prices for finished products and raw materials, shortage of qualified personnel and others. The favorable conditions include the consolidation of tAIC sector with the research institutions with the purpose of their effective development, potential to increase consumer availability of the oil and fat products to the public by optimizing business processes, development of raw material and resource base in the sector as one AIC state support directions.

Keywords: competitiveness, enterprises, AIC, makrofaktors, microfactors, restrictive and expansionary impact, oil and fat sector.